

La memòria del Camp de la Bota

 quaderndelesidees.press/la-memoria-del-camp-de-la-bota/

May 31, 2016

Imatge: Barques i Barraques de Pescadors del barri de Sant Pere. Arxiu Històric de la Mina i del Camp de la Bota. Imatge capçalera: Principis del segle XX, soldats fent pràctiques. Al fons, la Butte. Arxiu Històric de la Mina i del Camp de la Bota.

L'Arxiu Històric i Centre de Documentació de la Mina i el Camp de la Bota reuneix milers de fotografies del barri, reunides durant anys per Josep Maria Monferrer gràcies a la col·laboració dels veïns. Un testimoni únic que cal no oblidar.

Al llibre *El Camp de la Bota. Un espai i una història*, Josep Maria Monferrer recull la memòria d'aquest racó de Barcelona, moltes vegades oblidat pels historiadors oficials de la ciutat. El volum reuneix també centenars de fotografies de l'Arxiu Històric i Centre de Documentació de la Mina i el Camp de la Bota que Monferrer presideix i que ha anat creant al llarg dels anys amb molta insistència i gràcies als veïns d'aquests barris que, generosament, han cedit les seves històries familiars.

Ara l'arxiu té milers de fotografies que ens recorden la vida i la lluita d'unes persones que van arribar a Barcelona amb moltes esperances, algunes de les quals es van frustrar, com també es va malmetre la memòria del Camp de la Bota, silenciada sota les infraestructures del Fòrum de les Cultures de 2004. "En un racó amagat de l'immens parc del Fòrum, al costat del cinturó del Litoral i en una mena de carreró format per dos murs de ciment, podem llegir una placa que diu 'Parc del Camp de la Bota'. És una clara mostra de les actituds que els nostres governants tenen vers les realitats que no podem amagar, però que no els agrada recordar", escriu Monferrer al pròleg del seu llibre, editat el 2012 per Octaedro.

Monferrer repassa l'arxiu de fotografies digitalitzades, ordenades en carpetes, obre cada imatge sabent què hi trobarà i avança una explicació perquè coneix cadascuna de les fotos, dels protagonistes que hi apareixen i sap (i relata) com van arribar a l'arxiu. Des de les imatges de primers del segle XX quan La Bota encara recordava episodis de la guerra de la Independència d'un segle enrere i els soldats francesos anaven a fer pràctiques de tir a la zona més deshabitada de la ciutat, el Delta del Besòs.

Imatge: Fent els carrers de Pequín. Arxiu Històric de la Mina i del Camp de la Bota.

Allí, a la desembocadura del riu hi havia un petit turonet, “butte” en francès, protagonista mut de tota aquesta història i que va donar nom al barri. Més endavant, el 1845, la línia del ferrocarril va partir aquestes terres creant dos nuclis: La Mina (per les mines d'aigua que recordaven els aiguamolls) i el Camp de la Bota que, de 1899 a 1990, va canviar de nom i es va dir Pequín a causa de la gran emigració que va arribar a Barcelona després de la pèrdua de Filipines. Els militars espanyols, derrotats, van portar cap aquí molts dels filipins que havien estat al seu servei i, un cop instal·lats a Barcelona, se'ls va confondre amb xinesos i d'aquí el nom de Pequín.

Del Castell que hi va fer construir el 1858 al costat del que és avui la Rambla de Prim el militar Juan Zapatero, conegut com el Tigre de Catalunya, i del Parapeto que ens recorda els assassinats franquistes ara ja no en queda res, només fotografies i plànols que Monferrer ha anat guardant pacientment durant tots aquests anys i la memòria dels més grans del barri.

“Aquesta fotografia (1) és de primers de segle, a partir de 1914” explica Monferrer assenyalant la primera de les imatges de l'arxiu que ens ha cedit per aquest reportatge. “Es veu la Catalana de Gas, -impulsada per Francesc Cambó- que feia l'electricitat pels motors de les fàbriques i que es generava a les dues puntes de Barcelona, aquí a la Mina i al Paral·lel”, recorda el president de l'Arxiu Històric de La Mina, que ressegueix amb el dit tots els elements de la foto.

En aquesta època Barcelona ja havia incorporat el barri de Sant Martí a la ciutat i també el Camp de la Bota, exactament el de Pequín, i estava a punt de rebre una immigració molt jove que veia a les obres del Metro que es feien per l'Exposició Universal de 1929

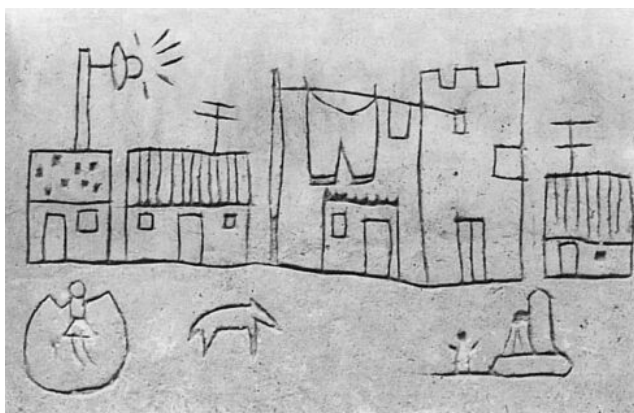
un futur digne i a llarg plaç. Totes aquestes persones, a causa del preu dels habitatges, van acabar vivint en petites casetes, moltes de les quals eren barraques, del Camp de la Bota, que s'amuntegaven als voltants del castell de les Quatre Torres.

Imatge: Safareig col·lectiu, 1967. Arxiu Històric de la Mina i del Camp de la Bota.

La història avança amb la memòria de Monferrer i arribem als durs anys de la postguerra a Pequín. Ens mostra les barraques dels pescadors del barri de Sant Pere (2), “me l’ha deixada un d’ells”, explica el president de l’Arxiu de la Mina que recorda quan el barri va quedar destruït perquè la Renfe va instal·lar allí el seu taller de reparacions. “Aleshores, les barraquetes que hi havien allà es van traslladar al costat del castell”, diu Monferrer que també apunta la seva trajectòria com a mestre al barri.

Mentre assenyalava una imatge de dues monges amb còfia immensa i amb cara d’espant damunt d’una barca, el president de l’Arxiu de la Mina ens explica que “les monges que hi havia en aquesta època a la Mina i el Camp de la Bota, eren d’interior i no havien vist mai el mar, de manera que el dia de Sant Pere, els pescadors les passejaven amb les barques”. Una altra de les fotografies que apareix dins la mateixa carpeta rememora que al castell de les Quatre Torres els Escolapis feien la processó de la mare de Déu del Carme, i els pescadors sortien amb les seves pales a passejar la verge.

Imatge: Un grafit gravat a l'escola del castell. Arxiu Històric de la Mina i del Camp de la Bota.

La història del Camp de la Bota està plena de lluites personals però, sobretot, col·lectives. “Com que estaven absolutament abandonats per l’administració i quan plovia allò s’omplia de fang”, diu Monferrer, van decidir crear unes brigades ciutadanes on tothom participava en la millora dels carrers comuns: “Aquest és un dels mestres de l’escola”, assegura Monferrer indicant amb el dit un dels protagonistes de la imatge (3), i declara que aquest “és un testimoni molt important de la lluita per la dignitat i de col·laboració col·lectiva”. També la fotografia dels rentadors públics evoca records en el president de l’Arxiu de la Mina, i és capaç de datar la foto (4): “A finals dels anys 60, perquè ja tenien aigua”.

Però potser les imatges més impactants són les de les escoles. El 1952 hi va haver molta pressió internacional contra la celebració del Congrés Eucarístic a Barcelona i l’Estat va voler cedir interrompent els afusellaments al Parapeto –que es van seguir fent però en altres llocs d’Espanya- i el castell que havia estat una presó es va cedir a l’Església perquè es fes catequesi als nens del barri. Anys més tard, els Escolapis es van adonar que aquells nens el que necessitaven era aprendre a llegir i a escriure, de manera que “els meus professors, en Francesc Botey i altres escolapis, van ocupar el castell per convertir-lo en una escola”. El curs 1963-64 va començar al castell l’anomenada Escola Pia de Pequín, i un estudi de 1964 ja indica que dels 650 nens i nenes en edat escolar, al castell n’hi anaven més de 350. Però com van aconseguir que tota aquella colla de nens anessin al col·legi i de manera regular? Doncs gràcies a la pràctica de l’empoderament. “S’ho havien de fer seu”, recorda Monferrer, “és la primera experiència a Espanya de la pedagogia de l’oprimit de Paulo Freire. L’alumne era el protagonista i l’escola funcionava amb un Consell de Cent, amb delegats escollits entre els alumnes dels diferents cursos, que marcava les pautes i les decisions que després ratificaven els professors”.

Entre les comissions hi havia la d’art i cada any feien concursos de dibuixos entre els nens i pels guanyadors –per votació popular- el premi era veure com els seus traços es convertien en grafitis amb ciment de secat ràpid, com el de la imatge que publiquem (5). “Les parets del castell estaven plenes d’aquests dibuixos fets per ells mateixos, de manera que ningú no les ratllava ni embrutava. Són dibuixos preciosos, sobretot els que feien els més petits. I per això penso que el castell no només era una escola sinó que era un lloc on els nens s’autoafirmaven com a persones”, relata Monferrer que recorda que “mai es tancaven les portes i mai no fugia ningú”.

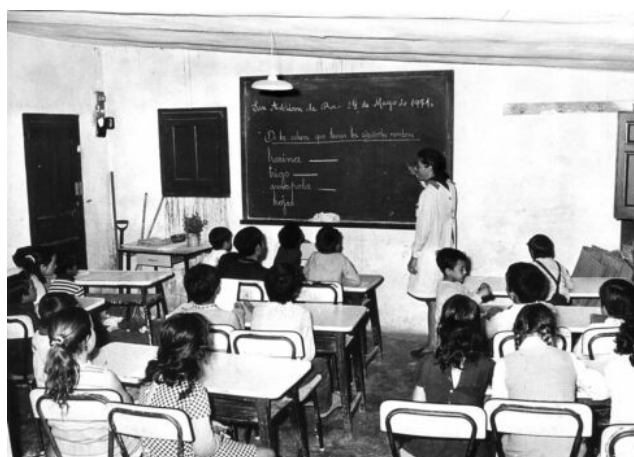
“Jo, en aquella època, ja era mestre i quan vaig veure aquest model d’escola vaig haver d’esborrar tot el que havia après a la Universitat com a pedagog”. Els Escolpais “tenien un model pedagògic que no encaixava en cap altre i tant és així que en Francesc Botey va acabar a la presó acusat de revolucionari pel seu sistema d’ensenyament”. De fet, “la seva fidelitat als pobres, als marginats i al món gitano li va costar una condemna del Tribunal d’Ordre Públic i que acabés, l’any 1968, tancat en una presó de Zamora, on va aprofitar per estudiar Dret a la Universitat de Salamanca i escriure el llibre *El gitano, una cultura folk a casa nostra*, editat per Nova Terra”, escriu Monferrer a *El Camp de la Bota. Un espai i una història*. “Trobo tots aquests dibuixos encisadors”, reconeix

Monferrer mentre repassa cadascuna de les imatges, “són de nens creatius, vius... Tot el que dibuixen era el que veien, el seu dia a dia, la roba estesa, el tren, les vies, la barqueta, els nens jugant a indis...”

Però quan els Escolapis van detectar que al Camp de la Bota encara hi havia nens i nenes sense escolaritzar van voler anar més enllà. Per això el setembre de 1966 es van plantejar alliberar dues mestres perquè portessin l'escola als nens del carrer, i aquest va ser l'origen de Chipén talí (que vol dir cultura i llibertat en caló) i, més endavant, de la Cooperativa Gitana i de l'Escola d'Artesania Gitana.

Les parets del castell estaven plenes d'aquests dibuixos fets per ells mateixos, de manera que ningú no les ratllava ni embrutava. Són dibuixos preciosos, sobretot els que feien els més petits.

Molts dels gitanos que van arribar al Camp de la Bota eren nòmades i quan s'instal·laven ho feien en caravanes i, després, en barraques, però el seu món seguia sent exterior, “el grup familiar viu al voltant de la caravana on hi dorm i quan comença a fer-se sedentari, la barraca és com un carro sense rodes. Es una transició cap al sedentarisme però encara són una gent d'esperit nòmada de manera que els nens, quan els portaven a l'escola del castell, sentien claustrofòbia i no tenien la capacitat d'aguantar en un espai tancat tantes hores”, relata Monferrer. I d'aquí la història de les dues professores: “El Botey va agafar dues mestres i els va demanar que estessin tot un any fent classes als nens gitanos a la platja, jugant a la sorra i fent les lletres amb un pal a la sorra. Després van començar a fer petites barraques amb quatre pals i un sostre, i els explicaven contes gitanos, de la seva cultura nòmada. Eren històries que seduïen els nens que aconseguïen escoltar els seus contes en espais més tancats i, si la història era llarga o plovia, els convidaven a anar a una classe... Així era el procés per ajudar-los a no tenir por dels espais tancats”.

Imatge: Una classe de Chipén talí, amb nens i nenes, el 1971. Arxiu Històric de la Mina i del Camp de la Bota.

Fins que va arribar un moment que els propis gitanos es van adonar que els seus fills havien d'anar a l'escola, però aleshores el castell estava ple i van decidir construir-ne una amb les seves pròpies mans el 1967, la Chipén talí (6). També a petició de Francesc

Botey es va crear una guarderia on mares molt joves, nenes de 14 o 15 anys, feien torns per cuidar-se els fills. La van anomenar Belendai (amor de mare en caló). “Imagineu-vos el poder de transformació de l’educació! Després van crear una cooperativa, van construir sanitaris, una escola d’artesanía... i un conjunt d’edificis fruit de l’empoderament d’aquestes persones gitanes”.

La resta és història coneguda, o no. En qualsevol cas queda l’Arxiu Històric de la Mina i del Camp de la Bota com un testimoni viu de tots aquells anys, un testimoni que s’ha de preservar i que, un dia, algun membre de l’Ajuntament o de la Generalitat hauria de tenir la valentia de reivindicar.

PILAR MAURELL

Pilar Maurell

Periodista cultural i presidenta de l’Associació de Periodistes Culturals de Catalunya. Entre els anys 1997 i 2004 va ser cap de les seccions de Tancament i Cultura d’El Mundo de Catalunya i va ser redactora en cap del diari ADN a l’edició central de Barcelona de 2006 a 2011.

Actualment [...]

Llegir més

